

ŻYCIE I DUCHOWOŚĆ KSIĘCIA HENRYKA II POBOŻNEGO

Książę Henryk II Pobożny, syn św. Jadwigi Śląskiej, należy do najbardziej utalentowanych, a zarazem świątobliwych władców średniowiecznego Śląska. Wielki wpływ duchowy wywarła na niego "matka ludu śląskiego" i matka Piastów Śląskich - św. Jadwiga oraz jej synowa Anna, z którą współpracowała w doskonałej harmonii¹.

Imię Henryk odziedziczył po ojcu. W źródłach historycznych określany jest niekiedy jako Henricus secundus². Źródła nazywały "pobożnym" jego ojca księcia Henryka Brodatego. I tak na przykład *Roczniki klasztoru trzebnickiego* pod rokiem 1203 podają, iż Henryk Pobożny ufundował klasztor w Trzebnicy³. Określenie "pobożny" występuje tutaj nie w charakterze przydomka, lecz jako cecha jego charakteru. Przydomek "Brodaty" przyłgnął do niego, kiedy to w 1209 r. złożył, wraz ze swą małżonką Jadwigą, wobec biskupa wrocławskiego Wawrzyńca, dozgonny ślub czystości. Odtąd nosił on brodę, a na głowie tonsurę⁴.

Ojca księcia Henryka Pobożnego niektórzy historycy przyrównują – ze względu na wielkie plany polityczne i rozwój gospodarczy Śląska - do króla polskiego Kazimierza Wielkiego (zm. 1370)⁵. Należy on niewątpliwie do tych utalentowanych władców, którzy potrafili godzić zasady życia chrześcijańskiego z polityką w służbie rozwoju kraju, pomyślności duchowej i materialnej poddanych. Był mężem cnotliwym i użytecznym dla ludu. Potrafił harmonijnie współpracować z duchowieństwem zakonnym i diecezjalnym. Wraz ze swoją małżonką przeszedł on do historii jako fundator kościołów, klasztorów oraz obiektów o charakterze charytatywno-społecznym i oświatowym⁶. Dzięki wpływowi księżnej Jadwigi stał się człowiekiem świątobliwym, wzorowym ojcem dla dzieci, przykładnym mężem, gdyż to ona właśnie stała się mistrzynią w jego cnotliwym i pobożnym życiu. Św. Jadwiga Śląska "nauczyła także swego męża wielu modlitw, aby mógł dzięki nim gromadzić owoce zbawienia przez doskonalenie się w cnotach i aby wzbudził w sobie zbożne czuwanie. Najbardziej bowiem pragnęła, aby ten, którego najmocniej wśród ludzi kochała w Panu, służył Bogu całym swym pobożnym sercem"⁷.

Książę Henryk Brodaty spełniał wszelkie jej oczekiwania⁸: Z tego też powodu "stan małżeński uważała za dar nieba"⁹. W małżeństwie katolickim ks. Henryk Brodaty i św. Jadwiga widzieli najlepszą instytucję wychowawczą na świecie.

¹ K. JASIŃSKI, *Książęta piastowscy Śląska*. T. 1. Wrocław 1974, s. 94.

² *Annales monasterii Trebnicensis*. Wyd. W. Kętrzyński. W: „Monumenta Poloniae Historica”. Edidit A. Bielowski. T. 4. Warszawa 1961 (seria nowa), s. 6: „Anno Domini MCCIII fundatum est cenobium a pio Henrico”.

³ *Kronika polska (Chronica Polonorum)*. Wyd. L. Ćwikliński. W: „Monumenta Poloniae Historica”, t. 4, s. 641: „eum consilio ac consensu procerum pium principem Henricum Slesie dictum cum barba, maritum sancte Hedvigis, advocans, se suosque parvulos duos illius tutele commisit ac monarchiam illi Cracovie resignavit, quam tamen duobus preliis a Conrado, patruo illorum, evicit”.

⁴ K. DOLA, Henryk I Brodaty. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 6. Red. J. Walkusz [i inni]. Lublin 1993, kol. 687.

⁵ A. KIEŁBASA, *Książę Henryk Brodaty. W 800-lecie rozpoczęcia rządów* Wrocław 2001, s. 5. - Zob. B. ZIENTARA, *Henryk Brodaty i jego czasy*. Warszawa. 1975, s. 323-335.

⁶ *Słownik biograficzny historii powszechnej do XVII stulecia*. Red. K. Lepszy. Warszawa 1968, s. 167-168. - ZIENTARA, *op. cit.*, s. 335.

⁷ *Legenda świętej Jadwigi*. Z oryginału łacińskiego przetłumaczył A. Jochelson, przy współudziale M.G. Gogolewskiej. Przygotował do druku J. Pater. Wrocław 1993, s.35, 57. - KIEŁBASA, *op. cit.*, s. 21.

⁸ KIEŁBASA, *op. cit.*, s. 21.

⁹ J. SWASTEK, *Rodzina św. Jadwigi*. W: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe sympozjum naukowe - "Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska"*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 r. Red. K. Bobowski [i inni], Wrocław 1995, s. 51. - *Legenda świętej Jadwigi*, s. 29-33.

Nie znamy dokładnej daty urodzin księcia Henryka Pobożnego. Kazimierz Jasiński wysunął dobrze podbudowaną hipotezę, iż urodził się on w latach 1196-1202/1204¹⁰. Z *Księgi henrykowskiej* dowiadujemy się, iż trzymał go do chrztu kanonik wrocławski – Paweł, który w latach 1211-1242 pełnił godność biskupa, poznańskiego¹¹.

Henryk Pobożny otrzymał solidne wykształcenie. Jego matka św. Jadwiga to osoba gruntownie wykształcona "bene literata"; przez osiem lat kształciła się w klasztornej szkole w Kitzingen¹². Od ojca przejął umiejętność w zakresie gospodarczym, w sprawach politycznych i sztuki prowadzenia wojen. Na następcę księcia Henryka Brodatego był przewidziany najstarszy syn św. Jadwigi i ks. Henryka Brodatego – Bolesław, ale ten w młodym wieku przeszedł do wieczności. Po jego przedwczesnej śmierci sukcesorem księcia Henryka miał zostać Konrad Kędzierzawy. Kiedy jednak zmarł w 1213 r. na polowaniu, dziedzicem w linii męskiej został Henryk Pobożny. Związał się głęboko ze swym ojcem. Często występuje od tego czasu jako świadek w wystawianych przez księcia Henryka Brodatego dokumentach.

Ważnym wydarzeniem w jego życiu był ślub z Anną, córką króla czeskiego Przemysława Ottokara i Konstancji, która była córką króla węgierskiego Belli III¹³. Nie znamy dokładnej daty zawarcia przez niego tego ślubu. Kazimierz Jasiński ustala, iż ślub ten odbył się między 1214 a 1218 rokiem¹⁴. Małżonka księcia Henryka II Pobożnego miała liczne rodzeństwo. Jej brat, Waclaw, był królem czeskim w latach 1230-1253, najstarsza zaś siostra, Jadwiga, była zakonnicą w klasztorze św. Jerzego w Pradze na Hradczanach, siostra Małgorzata wyszła w 1205 r. za mąż za króla duńskiego Waldemara II, zaś jej młodsza siostra Agnieszka była przeznaczona na żonę syna księcia Henryka Brodatego – Bolesława. Z tego też powodu przez okres dwóch lat przebywała w Trzebnicy. Po jego śmierci wróciła do Pragi, gdzie otrzymała propozycję wyjścia za mąż najpierw za cesarza Fryderyka II, a następnie za króla angielskiego Henryka II. W 1234 roku zrezygnowała z życia małżeńskiego i wstąpiła do zakonu klarysek; wszystkie swoje dobra ziemskie przeznaczyła na budowę kościołów i materialne wspomaganie klasztorów. Zmarła w 1282 r.; dnia 12 listopada 1289 r. Jan Paweł II dokonał w Rzymie jej roczystej kanonizacji w obecności prymasa Czech – kardynała prof. dra hab. Franciszka Tomaszka¹⁵.

Uroczystości ślubne ks. Henryka Pobożnego z Anną odbyły się prawdopodobnie w Pradze i miały kontekst jego politycznego zbliżenia z królem Czech Przemysłem Ottokarem. Małżeństwo księcia Henryka Pobożnego i Anny miał błogosławić ówczesny biskup praski – Andrzej¹⁶.

¹⁰ JASIŃSKI, *op. cit.*, t. 1 - W. MROZOWICZ, *Henryk II Pobożny*. W: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, kol. 691. - Zob. też *Słownik biograficzny historii powszechnej do XVII stulecia*, s.168.

¹¹ *Liber foundationis claustris sancte Marie Virginis in Heinrichow* czyli *Księga henrykawska*. Tłum. R. Red. J. Patera. Wrocław 1991, s. 116: *„Hic autem dominus Paulus episcopus baptisaverat dominum Henricum, iuniorem ducem, levans eum de sacra fonte, unde domino Henrico, duci antiquo barbato quadam familiaritate speciali erat coniunctus”*.

¹² SWASTEK, *op. cit.*, s. 45.

¹³ JASIŃSKI, *op. cit.*, t. 1, s. 95. - *Vita sanctae Hedvigis ducissae Silesiae (Vita maior, vita Minor, genealogia)*. Wyd. A. Semkowicz. W: *„Monumenta Poloniae Historica”*. T. 4. Lwów 1884, s. 647: *„Henricus autem predictus, sancte Hedwigis filius, duxit uxorem domnam Annam, Primizli regis Bohemie et Constance filie regis Ungarie filiam. Que domina Anna genuit quatuor filios, Boleslaum, Henricum, Conradum, Wlodizlaum et quinque filias, Hedwigim, Agnetem, Constantiam, Elyzabeth, Gertrudim. Dux vero Henricus secundus, sancte Hedwigis filius, occisus fuit a Tartaris anno Domini MCCXXI, quinto idus Aprilis, sepultus wratislavie apud fratres minores”*.

¹⁴ JASIŃSKI, *op. cit.*, t. 1, s. 95.

¹⁵ V. SCHAUBER, H.M. SCHINDLER, *Święci na każdy dzień*. Tłum. B. Widla. Warszawa 2000, s. 86. - Z. BORAS, *Książęta piastowscy Śląska*. Katowice 1974, s. 86. - J. K. VYSKOCIL, *Legenda blahoslavene Anežky*. Praha 1932, s. 59, 102. Cyt. za: JASIŃSKI, *op. cit.*, t. 1, 99, przypis 14.

¹⁶ BORAS, *op. cit.*, s. 86.

Małżonka księcia Henryka II Pobożnego bardzo szybko przywiązała się do swej teściowej - św. Jadwigi, która na nią wywierała duży wpływ. Pod wpływem św. Jadwigi odnawiała, po śmierci swego męża, śluby czystości. Stała się matką 12 dzieci; dwoje z nich, nie znanych z imienia, zmarło bardzo młodo. Dzieci te wychowywała bardzo troskliwie nie tylko Anna, ale w dużym stopniu św. Jadwiga¹⁷, Księżę Henryk II, zajęty przy boku ojca polityką i wyprawami wojskowymi, nie był w stanie poświęcać wychowywaniu swych dzieci wiele czasu¹⁸.

Córki ks. Henryka II Pobożnego i ks. Anny kształciły się w klasztornej szkole w Trzebnicy. Najstarsza – Gertruda – wyszła za mąż za księcia mazowieckiego Bolesława, a Konstancja została małżonką księcia kujawskiego – Kazimierza. Dwie wybrały stan duchowny: Jadwiga została przełożoną klasztoru klarysek we Wrocławiu, ufundowanego przez księżniczkę Annę, a Agnieszka została przełożoną cysterek trzebnickich po śmierci córki św. Jadwigi – Gertrudy, zmarłej 30 grudnia 1268 r. w opinii świętości. W wieku XIV Gertruda otrzymała tytuł błogosławionej, a cystersi umieścili jej imię w kalendarzu swych patronów. Jej kult dotarł aż do Tyrolu, gdzie jej imię znalazło się – obok św. Jadwigi Śląskiej – w litanii ludowej¹⁹.

Księżę Henryk II Pobożny i jego małżonka Anna najczęściej przebywali we Wrocławiu, podczas gdy najbardziej ulubioną miejscowością przebywania jego ojca był Głogów, a po śmierci ojca księcia Bolesława Wysokiego (zm. w 1201 r.) Legnica, gdzie wystawił zamek²⁰.

Współpraca księcia Henryka Brodatego ze swym synem Henrykiem Pobożnym była tak dobra, że w 1224 r. Henryk Brodaty zezwolił swemu synowi na posiadanie własnej pieczęci, a od 1226 r. na własną kancelarię. Gdy zaś w czasie zjazdu książąt piastowskich w Gąsawie w 1227 r. książę Henryk Brodaty został w wyniku zamachu ciężko ranny, syn Henryk II w pełni zastępował go w sprawowaniu władzy²¹. Po tym zamachu księżna Anna zajęła się bardzo troskliwie, wraz ze św. Jadwigą, chorym księciem. Dzięki tej opiece szybko zagoiły mu się rany i doszedł do pełni sił²².

W zimie 1228 r. książę Henryk Pobożny udał się wraz z małżonką do Pragi na uroczystości koronacyjne brata Agnieszki – króla Wacława, który przyjął namaszczenie królewskie z rąk metropolity mogunckiego, gdyż Czechy nie posiadały jeszcze w tym czasie własnej metropolii. Ich pobyt w Pradze trwał do kwietnia 1228 roku. Latem 1228 r. odbył ks. Henryk Pobożny wraz z małżonką szereg podróży po Śląsku. Odwiedził w tym czasie m. in. świeżo założony klasztor cystersów w Henrykowie²³.

Kiedy książę Henryk Brodaty przejął władzę w Krakowie i z początkiem 1229 r. został w Spytkowicach nad Wisłą porwany przez księcia Konrada Mazowieckiego i uwięziony w Płocku, syn Henryk II Pobożny zorganizował jego obronę. Do Płocka udała się także i św. Jadwiga, aby nie dopuścić do walki i przelewu krwi pomiędzy chrześcijanami i spowodowała uwolnienie swego małżonka²⁴.

W latach 1229 i 1230 uczestniczył Henryk II Pobożny w walkach swego ojca z arcybiskupem magdeburskim Albrechtem o Lubusz, a w latach 1233-1234 w krucjacie książąt

¹⁷ *Ibidem*, s. 87.

¹⁸ *Ibidem*. - A. KIEŁBASA, *Kobieta pod każdym względem czcigodna. Czytanki majowe, modlitwy; pieśni na Rok Jadwiżański z okazji 750-lecia śmierci św. Jadwigi Śląskiej*. Trzebnica 1993, s. 34.

¹⁹ JASIŃSKI, *op. cit.*, t. 1, s. 103. - A. KIEŁBASA: *Święta Jadwiga Śląska jako wychowawczym własnych dzieci i swoich wnuków*. Trzebnica 1994, s. 53.; *Święta Jadwiga Śląska*. Warszawa 1990, s. 48. - J. MANDZIUK, *Gertruda, księżniczka Cysterszek trzebnickich*. "Gość Niedzielny" 2000, nr 7, z 13.02., s. 21.

²⁰ BORAS, *op. Cit.*, s. 87.

²¹ *Ibidem*, s. 88.

²² *Ibidem*, s. 87.

²³ *Ibidem*, s. 88.

²⁴ *Ibidem*, s. 70-71.

polskich oraz Krzyżaków przeciwko Prusom; w walkach nad rzeką Dzierżgonią odnieśli oni, dzięki pomocy Świętopełka gdańskiego i jego brata Sambora, wielkie zwycięstwo nad wojskami pruskimi²⁵. W 1234 roku ks. Henryk Brodaty przyłączył do swego państwa zachodnią część Wielkopolski oraz Ziemię Lubuską, a zarząd tych terytoriów zlecił swemu synowi Henrykowi. W 1235 r. książę Henryk Brodaty w wieku 67 lat wycofał się całkowicie z życia politycznego, a władzę przekazał w ręce syna, który posługiwał się tytułem księcia Śląska i Polski (*dux Silesiae et Poloniae*)²⁶.

Papież Grzegorz IX w bulli protekcyjnej uznał księcia Henryka II Pobożnego za następcę Henryka I Brodatego. W bulli tej znalazły się słowa:

"Dlatego obejmujemy Cię w ojcowską opiekę i bierzemy Twoją osobę i wszystkie Twoje posiadłości, które obecnie prawnie do Ciebie należą, w opiekę św. Piotra i naszą i wyraźnie podkreślamy, że tak długo, jak Ty tej opieki Kościoła rzymskiego godny będziesz, nikt się nie odważy zagarnąć Twych dóbr"²⁷.

Po śmierci ojca w dniu 19 marca 1238 r. książę Henryk Pobożny objął formalnie swą władzę nad całym posiadany terytorium²⁸. Rycerstwo w Wielkopolsce nie tylko uznało jego władzę, ale przekazało mu nawet Gniezno, o zdobycie którego tak bardzo zabiegał Henryk I Brodaty²⁹.

Książę Henryk Pobożny okazał się bardzo dobrym dyplomatą. Doprowadził do częściowego uporządkowania trudnych spraw immunitetowych i dziesięcinnych z arcybiskupem gnieźnieńskim Pełką Lisem oraz biskupem wrocławskim Tomaszem I. W tej dziedzinie podzielał opinię swego ojca. Po śmierci Henryka II Pobożnego w 1241 r. bp Tomasz I uzyskał od księżnej Anny i jej nieletnich synów immunitet od ciężarów prawa książęcego dla

poddanych i dla dóbr kościelnych w nie podzielonym jeszcze księstwie wrocławskim³⁰. Książę Henryk Pobożny neutralizował bowiem dosyć skutecznie działanie odśrodkowe książąt polskich: Mieszka Otyłego w księstwie opolskim oraz ks. Bolesława Wstydliwego na ziemi sandomierskiej. Książęta ci usiłowali uniezależnić się od jego zwierzchniej władzy³¹. W roku 1239 zlikwidował groźny najazd feudałów niemieckich na Lubusz i Santok³². Mądra polityka wobec ówczesnego papieża Grzegorza IX (1227-1241) spowodowała, iż zyskał nazwę najbardziej chrześcijańskiego księcia Polski (*christianissimus princeps Poloniae*). Talenty zaś przywódcze – jak na to wskazują niektóre dokumenty – skłaniały go do zabiegów o koronę królewską państwa polskiego³³. Niestety, najazd Mongołów i jego przedwczesna śmierć zakończyły te ambitne plany. Przed najazdem Mongołów panowała we Wrocławiu żałoba spowodowana śmiercią matki księżnej Anny³⁴.

Matka księcia Henryka II Pobożnego, św. Jadwiga, miała złe przeczucie co do losów swego syna w starciu zbrojnym z Mongołami. Już na wieść o zdobyciu przez Mongołów Moskwy i Włodzimierza nad Kłajmą miała rzec do jednej z sióstr zakonnych w Trzebnicy: "Módl się za mego syna [Henryka Pobożnego], gdyż jemu nie będzie dane zejść w łożu z tego świata"³⁵.

²⁵ MROZOWICZ, *op. cit.*, t.6, kol. 692.

²⁶ Ibidem, kol. 691-692.

²⁷ Cyt. za: BORAS, *op. cit.*, s.89.

²⁸ MROZOWICZ, *op. cit.*, kol. 692.

²⁹ BORAS, *op. cit.*, s. 89.

³⁰ MROZOWICZ, *op. cit.*, kol. 692.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ BORAS, *op. cit.*, s. 89.

³⁵ *Vita sanctae Hedwigis*. W: *Scriptores rerum Silesiacarum*. Wratislaviae 1839, s. 44. Cyt. za: BORAS, *op. cit.*, s.92, przypis 14.

W styczniu 1241 r. wyruszyła na zachód wielka wyprawa mongolska pod wodzą Batu-chana. Główne jego uderzenie poszło w kierunku Siedmiogrodu i Węgier. Drugie natomiast – jak gdyby oskrzydlające – zostało skierowane na ziemie polskie. W Środę Popielcową, 13 lutego 1241 r., Mongołowie zniszczyli Sandomierz. Według wiarygodnej tradycji – pochodzącej z XV w. – palatynowie: sandomierski i krakowski starali się powstrzymać agresorów pod Turskiem koło Staszowa, ale zostali pobici i uciekli z pola bitwy. Po odniesionym sukcesie najeźdźcy podzielili się na dwa zagony, z których jeden skierował się na Łęczycę i Kujawy, a drugi na Kraków. Doszło teraz do dwóch bitew. Jedna bitwa miała miejsce 18 marca 1241 r. pod Chmielnikiem koło Buska, gdzie stanęli do walki palatynowie oraz kasztelanowie krakowski i sandomierski. Do drugiej doszło natomiast pod Tarczkiem koło Iłży, gdzie miał polec palatyn krakowski. Następnie Mongołowie dotarli do Krakowa, gdzie – jak podaje *Rocznik Kapituły Krakowskiej* – mieli spalić kościoły i dokonać mordów. Według ks. Jana Długosza krakowianie bronili się w kościele św. Andrzeja, którego napastnikom nie udało się zdobyć. Z kolei oddziały wroga zdążające w kierunku Łęczycy i Kujaw miały przybyć do Krakowa i w dniu 1 kwietnia 1241 r. dopełnić dzieła zniszczenia. Następnie pewna część wojsk mongolskich podążyła w kierunku Opola i Wrocławia.

Prof. Gerard Labuda ustalił, iż po stronie księcia Henryka Pobożnego 9 kwietnia 1241 r. walczyło na Dobrym Polu około 7.500 żołnierzy³⁶. Natomiast Jerzy Mularczyk wyraził skrajną opinię, że wojska księcia Henryka Pobożnego nie reprezentowały większej siły bojowej³⁷. Jest to jednak – według prof. Jerzego Wyrozumskiego – opinia nazbyt śmiała³⁸.

Gdy zaś chodzi o ludność Wrocławia, to na wieść o nadciągających wojskach mongolskich, opuściła ona miasto, zabierając ze sobą, najcenniejsze przedmioty. We Wrocławiu pozostała tylko załoga na zamku. Obrońcy miasta spalili puste domy tych, którzy opuścili miasto, aby nie dać Mongołom możliwości schronienia. W ruinie znalazła się wówczas Katedra wrocławska pw. św. Jana Chrzciciela oraz wiele innych śląskich kościołów. Wśród dzielnych obrońców miasta Wrocławia znalazł się m. in. bł. Czesław (od 1963 r. patron miasta Wrocławia). Ks. Jan Długosz w swej historii Polski napisał, iż uratował on miasto Wrocław od mongolskiego spustoszenia przez swą modlitwę. Nad jego głową miał się ukazać słup ognia, który tak przeraził Mongołów, iż ci w przerażeniu opuścili nadodrzański gród. W chwilach grozy nie opuścił on miasta Wrocławia, ale trwał wiernie na posterunku³⁹.

W dniu 9 kwietnia 1241 r. rozegrała się na Dobrym Polu pod Legnicą bitwa między hordami mongolskimi a rycerstwem dowodzonym przez księcia Henryka Pobożnego. Dowodził on nade wszystko rycerstwem śląskim, niedobitkami rycerstwa małopolskiego, wyborowymi oddziałami rycerskimi złożonymi z templariuszy, joannitów, krzyżaków, przy czym tylko oddział templariuszy jest źródłowo potwierdzony⁴⁰. Ponadto w walce po stronie księcia Henryka Pobożnego wzięli również udział górnicy ze Złotoryi i Lwówka. Książę Henryk Pobożny czekał na czeskie posiłki, które jednak nie nadeszły. Ksiądz Jan Długosz podał, iż Mongołowie zastosowali na Dobrym Polu gazy trujące, które w dużym stopniu

³⁶ Zob. J. SWASTEK, *Bitwa na Dobrym Polu w dniu 9 IV 1241 r.* W: *Wierność i obrona wiary. Charakterystyka Kościoła w obecnych granicach Diecezji Legnickiej*. Praca zbiorowa pod red. S. Araszczuka. Legnica 1997, s.17. "Biblioteka Diecezji Legnickiej" 1.

³⁷ J. MULARCZYK, *Od Bolesława Chrobrego do Bolesława Rogatki*. Wrocław 1994, s. 137. - Zob. też inne opinie: SWASTEK, *Bitwa na Dobrym Polu*, s. 16-17.

³⁸ J. WYROZUMSKI, *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek - 1370)*. Kraków 1999, s. 223.

³⁹ J. SWASTEK, *Błogostawiony Czesław i jego rola na Śląsku w XIII wieku*. W: *Bitwa legnicka. Historia i tradycja*. Pod redakcją W. Korty. Wrocław-Warszawa 1994, s. 371. "Śląskie Sympozja Historyczne", t. 2.

⁴⁰ *Henryk II Pobożny*. W: *Mały słownik legniczany*. Opracowała D. Nikitenko. [Wrocław 1998], str. 24. - 760-*lecie bitwy pod Legnicą*. Z. prof. Gerardem Labudą – wybitnym znawcą historii średniowiecznej Polski – rozmawia A. Jarosiewicz. "Niedziela", 2001, nr 23, z 10.06, s. VI. - P. JASIENICA, *Bitwa pod Legnicą. W 750 rocznicę*. "Zorza", 1991, nr 14, z 7.04., s.13. - K. DOLA, *Dzieje Kościoła na Śląsku*. Cz. 1. *Średniowiecze*. Opole 1996, s. 63.

sparaliżowały polskie rycerstwo. Na szerszą skalę zastosowano gazy trujące dopiero w okresie pierwszej wojny światowej⁴¹.

Książę Henryk Pobożny walczył do końca. Poległ na skutek pchnięcia go dzidą pod pachę, kiedy podnosił miecz do cięcia. Mongołowie, którzy ucięli mu głowę, obnosili ją na pice wokół murów Legnicy. Nie udało się im zdobyć samego miasta⁴². Prof. Jerzy Wyrozumski wysunął hipotezę – w oparciu o relację z podróży Jana de Piane Carpino do wielkiego chana z ramienia Stolicy Apostolskiej w 1245 r. – że książę Henryk II Pobożny został wzięty do niewoli, a następnie ścięty⁴³. Przed księciem Henrykiem Pobożnym klęski z Mongołami ponieśli książęta ruscy, królowie węgierscy: Bela i Koloman oraz rycerstwo sandomiersko-małopolskie pod Chmielnikiem (18 marca 1241 r.)⁴⁴.

Ciało księcia Henryka Pobożnego odnalazła na placu boju jego małżonka księżna Anna. Pochowała je w ufundowanym przez jej małżonka kościele Franciszkanów we Wrocławiu pw. św. Jakuba. Gauleiter Wrocławia Karl Hanke polecił przenieść szczątki księcia Henryka II Pobożnego, dla celów badawczych, do Zakładu Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Uległy one pożarowi w 1945 roku. Obecnie średniowieczny sarkofag księcia Henryka Pobożnego znajduje się w Muzeum Narodowym we Wrocławiu⁴⁵.

Św. Jadwiga, choć bardzo cierpiała wskutek śmierci swego syna, to jednak podziękowała Bogu za niego: "Dziękuję Tobie Panie, że byłeś taki dobry dla mnie i dałeś mi takiego syna, który jak dobre dziecko, za życia zawsze mnie kochał, szanował i nigdy w żaden sposób nie zasmucił. Choć bardzo by mnie cieszyło, gdyby nadal żył, to jednak mam większą radość z tego i przeżywam ją razem z nim, że on przez bohaterską śmierć mógł zjednoczyć się ze swoim Zbawicielem. Pokornie polecam Ci jego duszę"⁴⁶.

Klęska legnicka była bezpośrednim powodem rozpadu państwa dwóch wielkich Henryków wrocławskich. Bardzo szybko usamodzielniały się po niej dzielnice: wielkopolska, krakowska i opolska⁴⁷. Św. Jadwiga Śląska postawiła na miejscu odnalezienia ciała księcia Henryka krzyż, a następnie drewnianą kaplicę. W latach 1727-1731 zbudowano w Legnickim Polu kościół barokowy. Stanowi on obecnie jeden z najbardziej cenionych obiektów sakralnych na Śląsku. Po utworzeniu Diecezji Legnickiej w dniu 25 marca 1992 r., stanowi on sanktuarium św. Jadwigi⁴⁸.

Pamięć o średniowiecznej bitwie pod Legnicą znalazła liczne echa w legendach. Na Legnickie Pole wybrał się w 1890 r. wybitny polski poeta i malarz Stanisław Wyspiański (zm. w 1907 r.). Jeden z najbardziej fascynujących kartonów witrażowych poświęcił on śmierci Henryka Pobożnego. Bitwie legnickiej poświęcił nadto rapsod *Henryk Pobożny pod Legnicą*. Rzeczą godną szczególniejszego podkreślenia jest to, iż bitwa legnicka została w sumie oceniona nie tragicznie, lecz pozytywnie. Mongołowie nie posunęli się po niej na Zachód. Świętobliwy i godny chwały ołtarzy Henryk II Pobożny przeszedł do historii jako bohater i obrońca kultury łacińskiej przed orientalnym barbarzyństwem. Śmierć jego świętobliwej matki Jadwigi, w dniu 14 października 1243 r. i podjęte starania o jej kanonizację, odsunęły na później sprawę ozdobienia księcia Henryka Pobożnego aureolą męczennika za wiarę i autentycznego świętego.

Po śmierci księcia Henryka Pobożnego czynnikiem jednoczącym rozbite ziemie polskie był Kościół katolicki. Zachował on bowiem jednolitą strukturę, mimo rozbicia kraju

⁴¹ JASIEŃKA, *op. cit.* s. 13. - Zob. J. MAROŃ, *Atak gazowy pod Legnicą*. W: *Materiały i studia źródłoznawcze*. Red. K. Bobowski. Wrocław 1993, s. 25-30.

⁴² Ibidem.

⁴³ WYROZUMSKI, *op. cit.*, s. 223.

⁴⁴ *760-lecie bitwy pod Legnicą*, s. VI.

⁴⁵ *Mały słownik legniczan*, s. 24.

⁴⁶ SWASTEK, *Bitwa na Dobrym Polu*, s. 21.

⁴⁷ MULARCZYK, *op. cit.*, s. 147.

⁴⁸ SWASTEK, *Bitwa na Dobrym Polu*, s. 21-22.

na dzielnice. Biskupi polskich diecezji poprzez postanowienia synodalne i umacnianie eklezjalnej wspólnoty przyczyniali się w sposób istotny do jedności wszystkich polskich regionów porozidzielanych kordonami⁴⁹.

Artykuł zilustrowany jest zdjęciami dwóch drzeworytów:

1. *Bitwa z Tatarami pod Legnickim Polem.*

2. *Księżna Jadwiga odnajduje ciało swojego syna.*

Zamieszczone drzeworyty pochodzą z wydanej w r. 1504 we Wrocławiu w oficynie Konrada Baumgartena książki: *Dy grosse legenda der hailigsten Frauwen Sandt Hedwigis*. Przedruk za: W. NIGG, *Święta Jadwiga Śląska*. Opole 1997.

■ ks. Józef Swastek – „Szkice Legnickie” nr XXII (2001 r.), s. 63-74.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 24-25.